Emre Aracı

Pera Palas'ta bir sabah konseri

Büyük besteci Richard Wagner'in, eşi Cosima Wagner'e 1870 yılı Noel'inde bir doğum günü hediyesi olarak bestelediği eseri Siegfried Idyll ve kapılarını 1895 yılında açan İstanbul'un en görkemli tarihi oteli Pera Palas'ın arasında ne türden bir bağlantı olabilir? Ya peki, Hacı Arif Bey'in oğlu çellist Cemil Arif Bey'i Pera Palas'ta dinleyen dönemin meşhur kemancısı Émile Sauret'nin 1744 tarihli Guarneri kemanını, yıllar sonra çağımızın en büyük kemancılarından Itzhak Perlman'ın satın almasına ve Perlman'ın bu kemanla 1992'de ilk kez geldiği İstanbul'da verdiği resitalde yazarımızın sahnede sayfa çevirici olarak görev yapmasına ne dersiniz? Bunlar ve bunlar gibi daha pek çok hayret verici bağlantının merkezinde duran Pera Palas Oteli'nde geçtiğimiz 20 Şubat sabahı verilen bir konserden izlenimler...

25 Aralık 1870 Noel sabahı Lucerne yakınlarında bulunan Tribschen'deki bir villanın basamaklarında 13 kişilik bir müzisyen topluluğu gün doğarken dokunaklı bir eseri seslendirmeye başladılar. Bu hiç de sıradan bir performans değildi; zira topluluğu Richard Wagner idare ediyordu. *Siegfried Idyll* adını alacak olan bu eserini Wagner oğulları Siegfried'in (Fidi) 1869'daki doğumundan kısa bir süre sonra ikinci eşi Cosima'ya doğum günü hediyesi olarak bestelemişti. Bir Noel gecesinde doğan Cosima güne bu bestenin kulağına uzaktan gelen tınılarıyla başlarken esasında Wagner bu duygulara hassas bütün sevgililerin birbirlerine hediye edebilecekleri evrensel bir doğum günü hediyesini insanoğluna armağan ediyordu. Eserin orijinal adı da Tribschen'deki sunuş şekli kadar romantikti: *Tribschener Idyll mit Fidi-Vogelgesang und Orange-Sonnenaufgang, als Symphonischer Geburtstagsgruss. Seiner Cosima dargebracht von Ihrem Richard* (Tribschen Idyll, Fidi'nin kuş şarkısı ve turuncu renkteki gün doğumu. Senfonik bir doğum günü tebriği olarak Cosima'sına Richard'ından takdim edilmiştir). Tribschen'deki bu villayı 1866 Mayıs'ında II. Ludwig de ziyaret etmiş, hatta Wagner bir mektubunda Bavyera Kralı'na burası hakkında "Evimin kapısından dışarı çıktığımda kendimi sihirli bir dünyanın içerisinde buluyorum: dünyada bundan daha güzel, bundan daha sıcak bir yuva havasında bir yer düşünemiyorum" tanımlamasını yapmıştı.

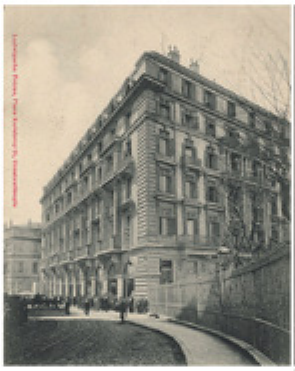
Geçtiğimiz 20 Şubat sabahı Beyoğlu'ndaki tarihi Pera Palas Oteli'nin kapısından içeri girerken ve duygu yüklü anlar geçirdiğim Prag'daki ilk senfonimin kaydı üzerinden daha henüz günler geçmişken, yaratılan besteler yoluyla hisleri ebedileştirerek, duygulara yeni bir formatta taze ömürler biçmenin ne demek olduğunu, kaydın bittiği gün olan 14 Şubat'ta, Vltava kıyısındaki Smetana heykelinin yanıbaşında uzakta şehre hakim duran kalenin silüetine karşı heykelli Charles Köprüsü'ne bakarak düşündüğümü çok iyi hatırlayıp *Siegfried Idyll*'i kulaklarımda duyuyordum. Pera Palas'a ömrüm boyu defalarca girip çıktım ve hatta iki defa İstanbul'un bu müze otelinde konakladım; ancak o sabah bu tarihi binaya çok farklı bir amaçla giriyordum. Çantamdaki notalar ve notlar Pera Palas'ın hiç bilinmeyen bir dokusunu ortaya çıkartmak üzere biraraya getirilmişlerdi ve az sonra kalabalık bir topluluğa bu oteli seslerin

Tribschen'de Wagner'in villası

Richard ve Cosima Wagner

PERA PALACE HOTEL
1892

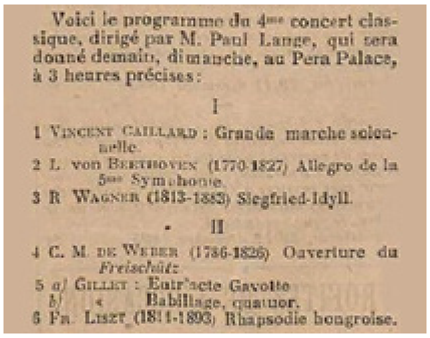

Üstte: Tarihi Pera Palas Oteli

Sağda: Pera Palas Oteli ile ilgisi bulunan besteci ve müzisyenler; Dmitri Şostakoviç, Sir Edward Elgar, Paul Lange Bey, Leopold Auer ve Halife Abdülmecid Efendi (saat istikametinde).

diliyle anlatacak olmanın heyecanını duyuyordum. Dahası bu yolculukta bana piyanosuyla Cana Gürmen ve kemanıyla Cihat Aşkın da arkadaşlık edeceklerdi. Bu binaya restorasyon için ne çok usta, çırak, emektar, emekli insan girip çıkmıştı, ama otelin duvar yüzeylerinin altında birikmiş o dokunun derinliklerinde yatan tınıları gün ışığına çıkartmak ve bunları bir an için bile olsa restore ederek canlandırmak üzere Pera Palace Hotel Jumeirah'nın Genel Müdürü Pınar Timer'in nazik davetiyle belki de ilk defa bir arkeolojik kazıya katılırcasına üç müzisyen o sabah otele adım atmaktaydı.

Bize tahsis edilen 413 numaralı odaya kafesli eski asansörden çıkarken, asansörün çıkardığı her gıcırtılı seste geçmiş yeniden canlanırken ve etrafımızda dönen basamaklarda Wagner'i 13 kişilik müzisyen topluluğuyla düşünürken peki ya neden *Siegfried Idyll* hâlâ aklımdaydı? Az sonra antika bir anahtar havasındaki hafıza çubuğundan çıkarak otelin tarihi balo salonunda Haliç manzarasına karşı projeksiyon perdesine yansıtılmış olan soluk bir gazete kupürü, o karınca duası boyundaki harflerin beyaz perdede büyümüş hallerinde ortaya çıkan kompozisyondaki o silik yazı bizleri Pera Palas'ın geçmişinden bir kesitle bir anda buluşturacaktı. Öyle de oldu. İçinde bulunduğumuz balo salonu aynı salondu, duvarlardaki asılı çiçekli motifler ilk gün nakşedilmiş oldukları tazelikte öylece asılılı bir halde duruyorlardı ve bizler 14 Aralık 1895 tarihli *Le Moniteur Oriental* gazetesinde çıkmış olan bir

Voici le programme du 4me concert classique, dirigé par M. Paul Lange, qui sera donné demain, dimanche, au Pera Palace, à 3 heures précises:

I

1 Vincent Caillard : Grande marche solennelle.
2 L. von Beethoven (1770-1827) Allegro de la 5me Symphonie.
3 R. Wagner (1813-1883) Siegfried-Idyll.

II

4 C. M. de Weber (1786-1826) Ouverture du *Freischütz*.
5 a) Gillet : Entr'acte Gavotte
b) « Babillage, quatuor.
6 Fr. Liszt (1811-1893) Rhapsodie hongroise.

Le Moniteur Oriental, 14 Aralık 1895

Compagnie des Wagons Lits

duyuruyla birlikte çoktan o yılın o ayına geri dönmüştük. Hôtel Pera Palace, Compagnie Internationale des Wagons-Lits bünyesinde daha henüz aynı yılın başında büyük bir baloyla açılmış ve açılışta orkestra ilk olarak *Hamidiye Marşı*'nı çalmıştı. 14 Aralık 1895 Pazar günü öğledensonra saat 15.00'te ise otelin balo salonunda Paul Lange idaresinde bir konser verilecekti. Müzik tarihimize Lange Bey olarak geçen, 1857'de Potsdam yakınlarındaki Kartzow'da doğmuş olan bu Alman müzisyen 1880'den beri geldiği İstanbul'da yaşamaktaydı ve 1906'da Sultan II. Abdülhamid kendisini Ertuğrul Yatı Bandosu'na şef tayin edecekti. Hatta onu bandosuyla birlikte gösteren bir fotoğraf renklendirilerek kartpostala dönüşecek ve altına da "l'aimable chef d'orchestre Mr. Lange" (sevilen orkestra şefi Bay Lange) yazılacaktı.

Halit Recep Arman, *Tarihte Bahriye Mızıkaları* kitabında ise bu "sevilen orkestra şefi Bay Lange" için şunları yazacaktı: "Üsküdar'da Paşalimanı'nda bir yalıda ikâmet eden Lange ailesi, mesut bir hayat geçirmekte idiler. Lange Bey her sabah erkenden yalının rıhtımından denize girer, denizden sonra mûtat sporlarını yaptıktan sonra sütlü kahvesini içer ve bu arada da gazetesine göz gezdirirdi. Bunu müteakip piyanosunun başına geçerek bütün

Sevilen orkestra şefi Bay Lange ve orkestrası

Paul Lange'nin Hareket Ordusu için bestelediği Marche Triomphale

tonlar üzerinde egzersizlerini yapar ve bu çalışmadan sonra yerinden kalkarak dimdik durur ve (Düşman çok, harbe hazır) derdi. Bundan sonra kışlaya gitmek üzere evinden ayrılırdı. İçki içmez, sigara kullanırdı. Çok ciddi ve dürüst bir adamdı. Çalışmaktan yılmaz, bol bol okur ve yazardı. İntizamperver olmakla beraber temiz ve şık giyinirdi. Kendi lisanı olan Almanca'dan başka Türkçe, Fransızca, Rumca ve Rusça konuşurdu".

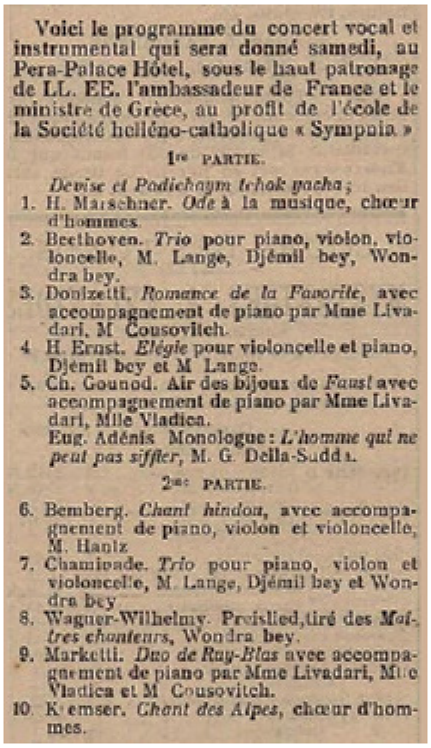
Devrin gazete ilanlarına bakılırsa Lange Bey 1895'ten itibaren Pera Palas'ın balo salonunda düzenli orkestra konserleri idare etmekteydi. 14 Aralık 1895'teki konser ise senenin dördüncü büyük klasik müzik konseriydi ve Beethoven'ın 5. Senfonisi'nin "Allegro" bölümü (muhtemelen birinci ya da dördüncü bölüm), Weber'in *Freischütz Uvertürü* ve Liszt'in *Macar Rapsodisi* de bu programda yer almıştı. Ama dahası Lange Bey'in orkestrası o gün İstanbul'da Pera Palas Oteli'nde Wagner'in *Siegfried Idyll*'ini de seslendirmişlerdi. O günün orijinal konser programını ne kadar bulmak isterdim; Pera Palas'ta *Siegfried Idyll* - bunu yazmak bile insanın ruhuna farklı bir his veriyor, bu tarihi İstanbul oteline hiç şüphesiz ayrı bir doku katıyor. O basamakların çevrelediği asansörde yükselirken ve Pera Palas'ın müzik sırları Wagner'in bestesi ile yavaş yavaş yeniden gün ışığına çıkarken, beraberinde bizleri her zaman şaşırtan İstanbul'un kayıp seslerine bir yenisi daha eklenmiş oluyordu.

Konserimiz Paul Lange Bey'in anısına onun kendi bestesi olan ve 31 Mart Vakası'nı bastırmak için Selanik'ten gelerek 24 Nisan 1909'da İstanbul'a giren Hareket Ordusu'na ithafen yazmış olduğu *Marche Triomphale* ile başladı. Cana ise evinde duran eski notalar arasında bulduklarını o sabah beraberinde konsere getirmeyi eksik etmemişti. Bunlardan bir tanesi daha önce orijinal nüshasını hiç görmediğim ve kapağında küçük bir madalyonun içerisinde fesli üniformasıyla fotoğrafı basılmış olan Paul Lange'nin 1910 tarihli *Türkischer Flotten Marsch*, yani *Türk Donanma Marşı* idi. Seçilmiş bir deste nota arasında bu bir tesadüf olmamalıydı; sanki Lange Bey o sabah bu orijinal notadaki fotoğrafıyla birlikte bir anda aramıza katılmak istemiş, müziğine seneler sonra aynı mekanda hayat veren meslektaşları Cana ve Cihat da parlak sonoriteleriyle onun bu dileğine aracı olmuşlardı. Zira Lange Bey'in kendisi sadece Pera Palas'ta orkestra konserleri idare etmekle kalmamış, oda müziği konserlerinde de piyanist olarak yer almıştı.

Paul Lange'nin Türk Donanma Marşı (Cana Gürmen Koleksiyonu)

11 Mayıs 1895 Cumartesi günü Pera Palas'ta Fransız Büyükelçisi Paul Cambon ve Prens Maurocordato'nun evsahipliğinde gerçekleşen ve 600 dinleyicinin katıldığı hayır konserinde de Lange Bey *Le Moniteur Oriental*'de duyurulduğu üzere kemancı Wondra Bey ve çellist Djémil Bey ile birlikte bir Beethoven Trio'su seslendirmişti. Büyükelçi Cambon müzikseven bir kişiliğe sahip olmalıydı ki İstanbul'dan sonra Londra'ya aynı makamla tayin edildiğinde 1911'de Camille Saint-Saëns'ın 75. yılı onuruna bestecinin solist olarak katıldığı Queen's Hall'da özel bir konsere evsahipliği yapmıştı. O zaman orkestrayı ise Thomas Beecham idare etmişti. İşte Pera Palas'ın sadece müzisyenleri değil, müzik hâmileri de böylesine renkli kişiliklerdi. II. Abdülhamid'in Paris'e eğitim için yolladığı Wondra Bey'i biliyordum; kendisi Zeki [Üngör] Bey'in de keman öğretmeni olmuştu. Ancak adı Fransızca fonetik yazılmış olan Djémil Bey hakkında oldukça tereddüte

Voici le programme du concert vocal et instrumental qui sera donné samedi, au Pera-Palace Hôtel, sous le haut patronage de LL. EE. l'ambassadeur de France et le ministre de Grèce, au profit de l'école de la Société helléno-catholique « Sympnia »

1re PARTIE.

Devise et Padichaym tchok yacha ;

1. H. Marschner. *Ode* à la musique, chœur d'hommes.
2. Beethoven. *Trio* pour piano, violon, violoncelle, M. Lange, Djémil bey, Wondra bey.
3. Donizetti. *Romance de la Favorite*, avec accompagnement de piano par Mme Livadari, M Cousovitch.
4. H. Ernst. *Elégie* pour violoncelle et piano, Djémil bey et M Lange.
5. Ch. Gounod. Air des bijoux de *Faust* avec accompagnement de piano par Mme Livadari, Mlle Vladica.
   Eug. Adénis Monologue : *L'homme qui ne peut pas siffler*, M. G. Della-Sudda.

2me PARTIE.

6. Bemberg. *Chant hindou*, avec accompagnement de piano, violon et violoncelle, M. Hanlz
7. Chaminade. *Trio* pour piano, violon et violoncelle, M. Lange, Djémil bey et Wondra bey
8. Wagner-Wilhelmy. Preislied, tiré des *Maîtres chanteurs*, Wondra bey.
9. Markelli. *Duo de Ruy-Blas* avec accompagnement de piano par Mme Livadari, Mlle Vladica et M Cousovitch.
10. Kremser. *Chant des Alpes*, chœur d'hommes.

***Le Moniteur Oriental*, 9 Mayıs 1895**

Fransız Büyükelçisi Paul Cambon (*Vanity Fair*, 2 Ekim 1912)

Émile Sauret ve Cemil Arif Bey

düşmüştüm. Bu kadar yabancı müzisyen arasında kimdi bu Türk çellist? Cihat Aşkın bir yazışmamızda Lange Bey'in triosunda viyolonsel çalan Djémil Bey'in Hacı Arif Bey'in oğlu Cemil Arif Bey olabileceğini bana bildirmiş ve tahmini de doğru çıkmıştı. Üstelik Mahmud Ragıp Gazimihal'in daha önce hiç görmemiş olduğum ve aynı anda tesadüfen bulduğum bir makalesi Cemil Arif Bey'i bana tanıtmakla kalmamış Pera Palas'ın barındırdığı meşhur müzisyenlere bir yenisini, zamanının en büyük keman virtüözü ve pedagoglarından Émile Sauret'nin adını da eklemişti.

Mahmud Ragıp Gazimihal'in *Milli Mecmua*'daki (No. 123, Yıl 8, s. 132-135) "Cemil Arif" başlıklı yazısında aktardığına göre 1866'da İstanbul'da doğan Cemil Arif Galatasaray'da okumuş, babasının itirazlarına rağmen Muzika-yı Hümâyun Orkestrası'nda ilk olarak davul çalmaya başlamış, daha sonra çello'ya yönelmiş, Peşte Konsevatuarı'nın meşhur hocası David Popper'i dinleyerek onunla İstanbul'da tanışma fırsatını yakalamıştı. Hatta "Popper güzel bir resmini tatlı bir ithaf cümlesiyle süsleyerek kendisine vermiştir" diye yazan Gazimihal bu fotoğraf için de "el'an durur" demektedir. Buna ek olarak acaba şimdilerde neredebir bu fotoğraf diye sormamak mümkün müdür? Cemil Arif Bey'in İstanbul'a konser vermeye gelen Émile Sauret ile tanışmasını da Gazimihal şöyle aktarır: "Cemil'in Union Française Salonu'nda Massenet'nin *Élégie*'sini çalışını Sauret dinlemiş, ve "seni yalnız dinlemek isterim" demiş; Pera Palas'ta buluşmuşlar; orada da dinledikten sonra Sauret aynen şunları söylemiş: "Bütün dünyayı dolaştım, fakat seninki kadar güzel arşe görmedim; müsaadenle onun için bir kaç morso yazacağım". Ve şu üç parçayı bestelemiştir: 1) Aria, 2) Gavotte, 3) Valse Mignonne. Üçü bir albüm teşkil edip üzerlerinde şu ithaf cümlesi yazılıdır: "A son ami le Commandant Djemil B", Union Française'de Cemil ile Sauret, [Italo] Selvelli'nin refakatiyle triolar da yaptılar. Hülâsa, Sauret, Cemil'i bütün kalbiyle takdir ve tebrik etmişti ki, liyakatinin en müsbet vesikasıdır". Bu albüm Opus 66 sıra numarasıyla *3 Morceaux de Salon* adı altında 1902'de Berlin'de Bote & Bock Yayınevi tarafından basıldı.

Italo Selvelli'nin torunun torunu Miguel Selvelli'nin de aramızda bulunduğu Pera Palas konserinde kayıp sesler akrabalarını bulurken ve Muzika-yı Hümâyun üniforması içerisinde Cemil Arif Bey'in Émile Sauret ile birlikte çektirmiş oldukları fotoğraf Gazimihal'in makalesinden balo salonundaki beyaz perdeye aksederken, Sauret'nin 1744 yapımı meşhur Guarneri kemanını bir

Cana Gürmen ve Cihat Aşkın Pera Palas'ta

zamanlar elimde tutmuş olduğumu farkettiğim o anda ise bu konserin sürprizlerinin tükenmediğini görüyordum. Zira "Guarneri Sauret" olarak anılan bu keman 1986'da Itzhak Perlman tarafından satın alınmıştı ve 1992'deki 20. İstanbul Festivali sırasında konserinde sayfa çevirmiş olduğum ve kendisine rehberlik yaptığım Perlman'ın keman çantasını da o zaman birkaç defa taşımam gerekmişti; içindeki kemanın Cemil Arif Bey'i Pera Palas'ta dinleyerek ona bestesini ithaf eden Sauret'ye ait olduğunu öğrenmem için demek ki bu sabah konserini beklemem gerekmişti.

İstanbul'a 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında o kadar çok meşhur kemancı gelmişti ki hepsini benliğinde hisseden Cihat bir an 1895'te Pera Palas'ta verilen oda müziği konserinde *Meistersinger*'dan "Walther's Preislied" parafrazı çalınan ve kendisi de 1886'da Beyoğlu'na gelmiş olan August Wilhelmj oluyor, diğer bir anda ise otelde 1902 yılında birkaç hafta geçirmiş olan Leopold Auer oluveriyordu. Hatta Auer Sultan II. Abdülhamid'in huzurunda Yıldız Sarayı Tiyatrosu'nda konser vermeye Rus kontralto Maria Gorlenko-Dolina ile birlikte saraydan Pera Palas'a yollanan kupa araba ile gitmişti. Daha önce *Andante* satırlarında uzun uzun yazmış olduğum gibi 25 Eylül 1905'te İstanbul'a gelerek Pera Palas'ta kalan Sir Edward Elgar ve 1935'te otelin 147 numaralı odasında piyanist Lev Oborin ile birlikte kalan Dmitri Şostakoviç de konserimizde hatıralarını canlandırdığımız besteciler arasında o Cumartesi sabahı bizimleydiler. Hatta Şostakoviç o ziyaretinde Pera Palas'tan yürüyüşe çıkmış, Yüksek Kaldırım'dan inerken Jorj D. Papajorjiu Yayınevi'nin mağazasına girmiş ve nota kağıdı satın almıştı. Sadece dört sene sonra bu kağıdın üzerine meşhur *Leningrad Senfonisi*'ni yazacağını ne kendisi ne de adı nota kağıdının bir köşesinde basılı kalacak olan Papajorjiu Yayınevi'nin sahipleri bilebilirdi.

Yakın ahbabımız Muallâ Mezhepoğlu'nun aile hatıratını kaleme aldığı kitabına verdiği ve çok hoşuma giden "Dün Takvimde Biter" başlığında olduğu gibi dün belki takvim yaprağında bitmişti, bu konserler çoktan gelip geçmişti, ama o sabah hepimiz o an için gördük ve duyduk ki Pera Palas'ın eşiğinden geçmiş o müzisyenlerin hepsinin hatıraları yaşamaya hâlâ devam ediyordu ve o an için bizim ruhlarımız onların ruhlarıyla kenetlenmişti.

"Çocukluğumdan beri geçmişe olan hassasiyetimi ilk hissettiğim yerlerden biri olan Pera Palas'ın müzik tarihçesinde geçmiş devrin bestecilerini ve müzisyenlerini seneler sonra yeniden yaşayabilmiş ve yaşatabilmiş olmanın heyecanını ve coşkusunu duyuyorum"; otelden ayrılmadan önce Pera Palas'ın ziyaretçi defterine bu satırları yazdım; nedense hâlâ *Siegfried Idyll*'i düşünüyordum, ama bu aynı zamanda Siegfried'in *Idyll*'i idi.

Emre Aracı'nın "Andante"deki geçmiş yazılarının tamamına ***www.emrearaci.weebly.com*** *adresinden ulaşabilirsiniz.*

Pera Palas konseri sonrasında; soldan sağa Pınar Timer, Cihat Aşkın, Cana Gürmen ve Emre Aracı